

Slotbeschouwing door W. Meijer, Staatssecretaris van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk

Conclusion of the Congress by W. Meijer, Secretary of State of the Ministry of Culture, Recreation and Social Welfare

Dames en heren,

Graag voeg ik vanmiddag aan de vele felicitaties die het 75-jarig Staatsbosbeheer reeds te beurt zijn gevallen, de gelukwensen van Minister van Doorn en mij toe. Ik doe dat temeer graag omdat ik tegelijkertijd de gelegenheid krijg uit een bewogen geschiedenis van driekwart eeuw een paar lijnen door te trekken naar de toekomst.

Die lijnen ontspringen in het verleden. Staatsbosbeheer had aanvankelijk een enkelvoudige taak, het bosbeheer, uitgevoerd vooral uit economische motieven. Gaandeweg echter werden de taken meer-
voudig. De landschapsbouw kwam erbij, terwijl ten behoeve van het Ministerie van CRM werkzaamheden op het terrein van het natuur- en landschapsbehoud worden verricht. Aan het huidige takenpakket van het Staatsbosbeheer ligt thans mede een welzijnsfilosofie ten grondslag, één van de redenen, die de nauwe band met het Ministerie van CRM rechtvaardigen.

Wanneer ik mij mag beperken tot de betrokkenheid van het Ministerie van CRM, het natuur- en landschapsbehoud, dan constateer ik dat motieven en doelstellingen van dit beleid de afgelopen jaren een duidelijke verandering hebben ondergaan. Een activiteit van een aantal visionaire enkelingen heeft zich ontwikkeld tot een algemeen maatschappelijk streven, dat erkenning en steun ondervindt. En niet langer willen wij de natuur beschermen alleen vanuit schoonheidsmotieven, neen, tegenwoordig erkennen we ook wetenschappelijke, economische, educatieve en recreatieve motieven.

Deze uitbreiding van de, laten we zeggen, zakelijke argumenten voor het natuurbehoud deed evenwel de betekenis van met name het ethische motief niet verminderen, integendeel. Vooral in een samenleving, welke bij zijn waardebepaling zo graag nuttigheidscriteria hanteert - ook het natuurbehoud is immers *zelf*behoud - is de gedachte van het beschermen van de natuur omwille van deze natuur zeer waardevol. Mensen kunnen aan niets het recht ontlenen om datgene wat gedurende eeuwen is ontstaan binnen één of enkele generaties af te breken of in een gedegenereerde vorm aan komende generaties over te leveren.

Summary

Nature conservation and preservation of certain types of scenery cannot be considered as separate activities but are social problems of everyday life, at the very roots of our society.

We should trace the relationships between our production system, our consumption pattern and the quality of nature, rural scenery and, not to be forgotten, our towns and villages.

Nature and scenery could well be better of in other production and consumption systems in a society with a production set up for actual consumptive needs. Such a society would take more care for the limits of nature and natural resources. In our society, the quality of nature and landscape are deteriorating. Its quality could be restored but the means are not sufficiently used. I do not agree with people who insist that deterioration is inevitable.

Without wishful thinking, I am sure we can see to it that negative developments cannot proceed too far. A society can set its own goals and can dictate its own choice and directions.

The Government Commission for Planning of our country has started to survey the major problems and threats to nature and landscape under governmental responsibility.

The government has declared its intention to preserve irreplaceable areas and to reconsider decisions already taken earlier. Such an intention is precarious because of uncertainty and of delay in implementation (e.g. Eastern Schelde and Dollard Canal).

All the same, a delay may be justified to reconsider interests from new situations and to preserve for the future the things we find worthwhile.

Such reconsideration should not be taken lightly but should safeguard the people involved. The procedure should be carried through with the utmost care. That is why it is so important that the survey has been started.

The State Secretary announced that a report would soon be issued on national parks and also an interim report on the national landscape parks.

On the grounds of this interim report, the government will designate certain experimental areas

as a first step in establishing a system of national parks.

The choice of the experimental areas would not necessarily mean that those areas would finally become new national landscape parks.

Inevitably certain valued areas of our country will be ignored as "a national landscape park". This will not prevent us from giving those areas special status.

In a densely populated country like the Netherlands, the pressure on environment and space will continue to increase and will not decrease.

I wish the State Forest Service all the best in its active role in safeguarding those elements of nature that are dear to us.

Vervolgens kunnen we constateren dat het beleidsobject van het natuur- en landschapsbehoud in Nederland vooral de laatste jaren een verandering heeft ondergaan. Naast de zich snel verbreidende ecologische benadering van natuur en landschap is thans ook een brede cultuurhistorische oriëntatie op gang gekomen. Deze richt zich niet alleen op historische bouwkunst of archeologische monumenten maar ook op typische historisch-geografische structuren in het landschap. In deze structuren liggen belangrijke delen van bijvoorbeeld de agrarische en waterbouwkundige geschiedenis van ons land opgeslagen. In het algemeen is het landschap te beschouwen als een bron van natuurhistorische en cultuurhistorische informatie. Indien deze informatie op harmonische wijze is opgebouwd, zoals met name in het verleden plaats vond, wordt de herkenbaarheid van het landschap bevorderd en voelt de mens zich er thuis. Het is daarom van groot belang dat de natuur- en landschapsbescherming in ons land de laatste tijd meer aandacht is gaan schenken aan grotere landschappelijke verbanden. Zij is steeds meer de samenhang tussen natuurwaarden en cultuurhistorische kenmerken in het landschap gaan onderkennen. Het streven naar instandhouding van waardevolle cultuurlandschappen en in het verlengde daarvan naar de instelling van nationale landschapsparken illustreert duidelijk de huidige inzichten en doelstellingen op het gebied van het natuur- en landschapsbehoud.

Het natuur- en landschapsbehoud heeft zich ontwikkeld tot een beleidsinstrument dat in belangrijke mate bijdraagt tot het breken van een aanvaardbaar peil van sociaal-cultureel welzijn bij de mens. Als zodanig kan de aandacht die het natuur- en landschapsbehoud bij brede lagen van de bevolking heeft verkregen worden beschouwd als onderdeel van een maatschappelijke ontwikkeling, die aan de niet-stoffelijke behoeften van de mens en de daaraan verbonden sociaal-culturele belangen een belangrijke plaats toekent.

Hoewel er dus argumenten te over zijn, die het behoud van het natuurlijk milieu en het waardevolle cultuurlandschap rechtvaardigen kan niet worden ontkend dat de aantastingen van ons leefmilieu onstuitbaar doorgaan.

Wegenaanleg, industrialisering, energievoorzieningen en uitbreiding van woongebieden doen het areaal aan natuurgebieden inkrimpen en veroorzaken een steeds verdergaande aantasting van de kwaliteit van natuur en landschap. Daarbij komen dan nog de indirecte gevolgen welke deze expansie van het ruimtegebruik veelal voor een wijdere omgeving met zich brengt, zoals ontworteling van het natuurlijk milieu door lucht-, water- en bodemverontreiniging en overmatige recreatiedruk. De moderne ontwikkelingen met betrekking tot het agrarische grondgebruik geven in het bijzonder voor wat betreft de waardevolle agrarische cultuurlandschappen reden tot grote bezorgdheid.

De ontwikkeling die de kwaliteit van natuur en landschap de afgelopen decennia heeft ondergaan is zorgwekkend. Mag ik ter illustratie van deze ontwikkeling een willekeurige greep doen. Van onze 1300 hogere plantesoorten is 54 procent in hun bestaan bedreigd. De totale oppervlakte woeste grond in Nederland is de laatste 80 jaar sterk teruggelopen. De cijfers spreken in dit verband voor zichzelf:

1891: 600.000 ha
1942: 225.000 ha
1963: 154.000 ha
1968: 136.000 ha.

Ontginning met subsidie van overheidswege vindt overigens sedert het begin der jaren zestig niet meer plaats.

In Midden-Drenthe kwamen in de twintiger jaren ca. 800 ongerepte, schone en voedselarme vennen voor, thans resteert hiervan nog een tiental. In de Krimpenerwaard kwam oorspronkelijk 10.000 ha orchideerijk blauwgrasland voor, thans nog enkele hectaren. Van het oorspronkelijke Nederlandse bekenbestand is nog slechts een fractie als gaaf bekensysteem behouden gebleven. Hoe ook deze restanten worden bedreigd, ik denk hierbij met name aan Winterswijk, is u bekend.

Kikkers en salamanders - hoe talrijk waren ze nog in onze jeugd - zijn zeldzame diersoorten geworden. Deze opsomming kan gemakkelijk worden voortgezet.

Niettemin toonde een enquête in 1970 aan dat ca. 85 procent van onze bevolking het natuur- en landschapsbehoud als uiterst belangrijk kwalificeerde. Hoe valt zo iets te rijmen met de door mij geschetste aantastingen? Ik kom hiermee bij de achtergronden van de huidige milieuproblematiek, bij de vraag naar de relatie tussen maatschappij en natuur- en landschapsbehoud.

We spreken tegenwoordig wel van de "arme rijk-

aard", waarmee de rijk met materiële goederen vooziene Westerse mens wordt bedoeld, die echter belangrijke immateriële zaken ontbeert en soms zelfs de zingeving aan zijn bestaan niet ziet. Dit beeld kan ook worden doorgetrokken naar het natuur- en landschapsbehoud. We zien een toenemende materiële welstand, waar evenwel een afname van de kwaliteit van natuur, stad en landschap tegenover staat. Deze welstand wordt daardoor in feite voor een belangrijk deel teniet gedaan. Het is echter al te gemakkelijk om zonder meer te aanvaarden dat industrialisatie gepaard zou moeten gaan met milieuvervuiling. Dat stedenbouw zou moeten leiden tot eenvormigheid en aantasting van de open ruimten en horizonvervuiling. Dat moderne agrarische bedrijfsvoering nivellering van natuur en landschap betekent. Dat het zoeken naar recreatiemogelijkheden onontkoombaar verbonden zou zijn met aantasting van natuur en landschap, of behoefte aan mobiliteit met doorsnijding van waardevolle natuurgebieden en landschappen door wegen.

Niettemin treden deze negatieve effecten in sommige sectoren op; hier en daar zelfs in toenemende mate. Zijn hiervoor diepere oorzaken aan te wijzen?

Verscheidene auteurs hebben getracht een antwoord op deze vraag te geven. Al naar gelang hun politiek-ideologische instelling worden sociaal-economische systemen, godsdiensten, of het onveranderlijke menselijke egoïsme verantwoordelijk gesteld.

De Duitse sociaal-psycholoog Mitscherlich acht bijvoorbeeld de bezitsverhoudingen ten aanzien van de grond bepalend voor de huidige wijze waarop met name met de steden, maar ook met het landschap wordt omgesprongen. Zonder dat daarmee het laatste woord is gezegd, acht ik het in ieder geval van belang dat wij nagaan welke relaties er bestaan tussen ons produktiestelsel, onze consumptiepatronen en de kwaliteit van natuur- en landschap en niet te vergeten onze steden. Ik denk dat dan best zou kunnen blijken dat met

Lieverense diep met
Hazematen in het Staats-
natuureservaat "Mensinge"

name de kwaliteit van ons leefmilieu, van natuur en landschap meer tot hun recht komen binnen andere productie- en consumptieverhoudingen, in een samenleving, waar de productie meer is afgestemd op de feitelijke consumptiebehoefte, een samenleving, die rekening houdt met de grenzen die de natuur en de natuurlijke hulpbronnen stellen.

Met betrekking tot de mogelijke oorzaken van de aantasting van natuur en landschap kunnen mogelijk ook onze normen en waarden een rol spelen, die tijdens een lang cultureel proces zijn gevormd en die met name de Westerse mens onverschillig of zelfs vijandig ten opzichte van de hem omringende natuur zouden doen staan.

Met de voorafgaande beschouwing heb ik in het kort trachten aan te geven dat het natuur- en landschapsbehoud geen op zichzelfstaand werkterrein is, maar een maatschappelijk vraagstuk dat niet los kan worden gezien van het functioneren van onze samenleving in al zijn facetten, een vraagstuk dat verbonden is met de inrichting van onze maatschappij.

De wijze waarop onze huidige samenleving functioneert belemmert de instandhouding van de kwaliteit van natuur en landschap. Mogelijkheden tot herstel van deze kwaliteit, en die zijn er mijns inziens, kunnen onvoldoende worden benut.

Sommige mensen in ons land ontlenen aan deze situatie een pessimistische toekomstverwachting. Een natuur- en landschapsbehoud is in hun gedachtegang een tamelijk defensieve aangelegenheid. De ethicus en theoloog prof. Rothuizen maakte zich onlangs tot tolk van deze stroming in een interview met de auteur Vermaas in het boek "Opstaan tegen de ondergang." Hij zegt: "want ook al weten we het ergste te voorkomen in Nederland en in de wereld, het wordt in elk geval beroerder. Tegen mijn kinderen zeg ik: maak dat je hier weg komt, misschien zijn er elders nog een paar plekjes, vóór er een oilplatform van gemaakt wordt. Onze belangrijkste plicht is de zaak te vertragen, om de ellende zolang mogelijk tegen te houden (nog een poosje de Oosterschelde open, de Waddenzee veilig, hier en daar een eiland, de dorpen klein, de wegen smal en de mens matig). Dat is niet alles, maar het maakt het leven net de moeite waard".

Ik herken deze opvatting, deze zorg voor een onafwendbare automatische afbraak, maar maak hem niet tot de mijne. Zonder overspannen verwachtingen van de toekomst geloof ik in een maatschappelijk stelsel, waarin ontwikkelingen zich niet als een autonoom proces buiten ons bereik afspelen. Integendeel, een samenleving kan haar eigen doelen formuleren en keuze en richting bepalen.

Het zoeken naar de vorm van een samenleving, waarbinnen natuurlijk leven en cultuurhistorische objecten worden gewaardeerd en geëerbiedigd, is

evenwel een moeilijk proces.

Deze regering heeft bij haar eerste optreden verklaard dat zij onvervangbare natuurgebieden zal beschermen en bovendien niet zal aarzelen diverse voorgenomen en in uitvoering zijnde openbare werken opnieuw in overweging te nemen.

Uitspraken, die sindsdien beurtelings zijn aangegrepen voor nieuwe hoop of bittere kritiek op het gebrek aan continuïteit in beleid en bestuur. Heroverweging van een eenmaal genomen beslissing is, hoe noodzakelijk ook, een hachelijke zaak. Het werkt vertragend, geeft onzekerheid en het is onmiskienbaar dat een heroverweging van een eenmaal genomen beslissing ten aanzien van cultuurtechnische of infrastructurele projecten stagnatie in ontwikkelingen veroorzaakt.

Toch meen ik dat een dergelijk oponthoud geoorloofd is, om belangen in het licht van de huidige opvattingen opnieuw te bezien en om tijd te winnen om alternatieven te ontwikkelen, om nieuwe kansen te scheppen voor komende generaties.

Een dergelijke heroverweging, onderdeel van een moderne en toekomstige dynamische bestuursopvatting, moet niet lichtvaardig worden opgevat doch met waarborgen voor betrokkenen - zij die aan een eenmaal genomen beslissing verwachtingen ontlenen - worden omgeven. De procedure waarlangs deze dient te geschieden is dan ook uiterst belangrijk. In dit verband is het van belang dat de Regering het voornemen heeft om een inventarisatie op te doen stellen van, in eerste aanleg, grote projecten, waarbij de kwaliteit van natuur en landschap in het geding is, vooral die projecten waarvoor de rijksoverheid een eigen verantwoordelijkheid draagt.

De Rijksplanologische Commissie is inmiddels met deze inventarisatie begonnen.

Een dergelijk beleid kan slechts succesvol zijn indien het gepaard gaat met een toename van de activiteiten op een tweetal terreinen, welke ik als beheer en educatie wil omschrijven:

Beheer, zijnde maatregelen ter instandhouding van natuurgebieden en waardevolle cultuurlandschappen.
Educatie, ten einde de mens in staat te stellen a ontwikkelingen en tendenzen in de samenleving, die van negatieve invloed op de kwaliteit van het bestaan zijn, tijdig te onderkennen;
b alternatieven te ontwikkelen en deze in praktijk te brengen.

Ten behoeve van dit beleid zal een afgestemde organisatiestructuur noodzakelijk zijn. Men moet zich evenwel bedenken dat het natuur- en landschapsbehoud een beleidsterrein is dat vele departementen en diensten aangaat. Natuur- en landschapsbehoud is niet zozeer een afgrensbaar beleidsterrein, alswel een beleidsfilosofie, die in alle betrokken beleidssectoren moet doorklinken en

vooral aan de in die sectoren te nemen beslissingen mede ten grondslag moet liggen.

Ter afronding van mijn betoog, wil ik tenslotte ingaan op enkele actuele beleidsvoornemens in het kader van het natuur- en landschapsbehoud.

— In de eerste plaats zal de totstandkoming van een systeem van nationale parken en nationale landschapsparken de nodige aandacht vragen. De Interdepartementale Commissie Nationale Parken en Nationale Landschapsparken zal binnenkort een nota omtrent de problematiek van de nationale parken en een interim-nota omtrent de nationale landschapsparken uitbrengen. Op grond van het advies van de interimnota zal mogelijk een beslissing worden genomen omtrent de aanwijzing van enkele experimenteelgebieden, waar ervaring kan worden opgedaan als bijdrage aan een uiteindelijke verwezenlijking van een systeem van nationale landschapsparken. Uit de eventuele keuze van deze experimenteelgebieden kunnen geen gevolgtrekkingen worden gemaakt voor de definitieve aanwijzing van nationale landschapsparken. Anderzijds zullen bepaalde delen van ons land, hoe waardevol ze ook zijn, niet voor het predicaat "nationaal landschapspark" in aanmerking kunnen komen.

Dit behoeft evenwel het verlenen van een andere beschermende status aan waardevolle gebieden niet in de weg staan. Men zal verder dienen te bedenken dat het Nederlandse grondgebied "buiten de perken" na verwezenlijking van een systeem van nationale parken en nationale landschapsparken niet "vogelvrij" zal zijn. Dit laatste bedoel ik zowel letterlijk als figuurlijk.

— De problemen die samenhangen met de effecten van de moderne agrarische bedrijfsvoering op de kwaliteit van natuur en landschap zijn aanleiding geweest tot het besluit hierover ook een nota samen te stellen. Deze zal tegelijk met beide eerstgenoemde nota's in de Tweede Kamer ter discussie worden gesteld. Deze laatste nota zal moeten leiden tot de totstandkoming van een beleid inzake de instandhouding van de waardevolle cultuurlandschapen. Dat beleid moet enerzijds aan de agrarische bevolking een voldoende inkomens- en sociaal niveau garanderen en anderzijds het behoud van de natuurwaarden, cultuurhistorische waarden en landschappelijke waarden in de daarvoor in aanmerking komende gebieden verwezenlijken. Ten overvloede wil ik benadrukken dat de uitvoering van een beleid inzake het natuur- en landschapsbehoud nimmer ten koste mag gaan van het levenspeil van één bepaalde bevolkingsgroep.

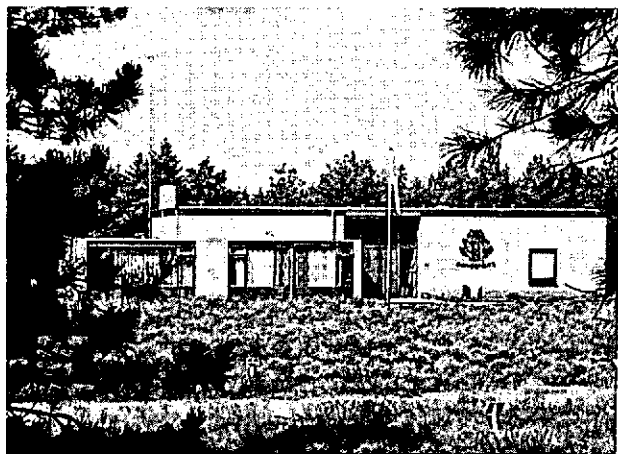
— Inzake de veiligstelling van waardevolle cultuurlandschapen is het verder van belang dat het wettelijke instrumentarium, dat thans op het behoud van natuurterreinen is gericht, ook gericht wordt op de veiligstelling en het beheer van de ge-

noemde cultuurlandschapen. Een aanpassing van de Natuurbeschermingswet in deze zin is in voorbereiding. Ik acht het in aansluiting hierop verheugend dat op de begroting van het ministerie van CRM voor 1975 de mogelijkheid is geopend om subsidie te verlenen ten behoeve van het beheer van waardevolle cultuurlandschapen.

— De totstandkoming van een zgn. natuurbijdrageregeling, die aan eigenaren van natuurterreinen een bijdrage in kosten van het beheer van hun bezittingen moet verschaffen, blijft een hoge prioriteit vormen voor het ministerie van CRM.

— Gegeven de situatie waarin ons land als geurbaniseerd gebied verkeert ben ik verder van mening dat we onze aandacht niet slechts op het landelijk gebied dienen te richten maar ook in toenemende mate het stedelijk milieu in onze werksfeer moeten betrekken. Ook in de stad zullen aanwezige natuurwaarden, cultuurwaarden en beleingswaarden in hun onderlinge samenhang dienen te worden veiliggesteld, hetgeen vooral geldt voor de oude stadsdelen. Daarnaast zullen bij renovaties en nieuwbouw de voorwaarden moeten worden geschapen om natuurlijke ontwikkelingen mogelijk te maken. Het Ministerie van CRM stelt zich voor om ten aanzien van deze problematiek welke ik "ecologische stadsontwikkeling" zou willen noemen, binnen afzienbare tijd de nodige studie te (doen) verrichten.

— Ten slotte wil ik graag melding maken van een mijns inziens belangrijk initiatief op het terrein van de natuur- en milieueducatie. Deze sector heeft de laatste jaren een belangwekkende ontwikkeling doorgemaakt, welke wordt gekenmerkt door de totstandkoming van nieuwe methodieken, een professionele aanpak en een wetenschappelijke fun-dering van de in dit kader uitgevoerde activiteiten.

In het bezoekerscentrum "Zandenbos" kan de recreant alle informatie over de omgeving krijgen.

Deze activiteiten vertoonden echter over het algemeen onvoldoende samenhang en onderlinge afstemming, reden om de Commissie voor Natuurbeschermingseducatie te verzoeken een proeve van een Beleidsplan voor Natuur en Milieu-educatie op te stellen. Dit plan zal de nodige uitgangspunten en richtlijnen moeten verschaffen voor een beleid dat gericht is op een wijziging in houding en gedrag van de bevolking met betrekking tot natuur, milieu en landschap. Naar ik verwacht zal voornoemde commissie binnenkort een advies uitbrengen.

Dames en heren, men behoeft geen profeet te zijn om vast te kunnen stellen dat ontwikkelingen in de komende decennia beslissend zullen zijn voor de kwaliteit van natuur en landschap en derhalve voor de kwaliteit van ons bestaan.

Het feit dat Nederland een van de dichtstbevolkte landen ter wereld is, maakt het beheer van het natuurlijk milieu en het waardevolle cultuurlandschap er niet gemakkelijker op. De druk op ruimte en milieu zullen eerder nog toe- dan afnemen. In het kader van het beleid dat de kwaliteit van het natuurlijk milieu en het waardevolle cultuurlandschap in de toekomst moet verzekeren, zal de rol van een dienst als het Staatsbosbeheer van groot gewicht zijn. Ik wens het Staatsbosbeheer gaarne toe dat zij deze rol ook optimaal zal kunnen blijven vervullen.